

УДК(UDC) 94-054.72(=161.2)(497.2)''1922/1939'':7.011.2

<https://doi.org/10.21272/starovyna.2020.56.2>

ВЛАСЕНКО В. М., МУРАШКО К. О.

СКЛАД І СТРУКТУРА СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ІНФОРМАЦІЇ РУМУНІЇ (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського)

У статті йдеться про румунську спецслужбу - Спеціальну службу інформації (СІ), що діяла з середини 1920-х рр. до 1944 р. На основі архівно-слідчої справи Гната Порохівського, що зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України, охарактеризовано структуру та склад спецслужби. Висвітлена участь Г. Порохівського у розбудові румунської спецслужби. Проаналізовано зміни у структурі СІ напередодні та в роки Другої світової війни.

Ключові слова: *агентура, Гнат Порохівський, резидентура, Румунія, Спеціальна служба інформації, українська еміграція, центр.*

Будь-яка держава світу має спеціальні служби, на які покладено функції оперативно-розшукової діяльності, розвідки, контррозвідки та спеціальних операцій в інтересах цієї держави. Вони здійснюють свою діяльність переважно таємно, без публічного розголосу. Через це бракує й інформації про них. У багатьох країнах обмежений доступ до відповідних архівів. В Україні внаслідок політики декомунізації та відкритості у роботі архівів колишніх репресивних органів стало можливим з'ясувати діяльність не тільки радянських спецслужб, але і зарубіжних аналогічних інституцій, зокрема румунських. Наприкінці Другої світової війни радянські спецслужби не тільки заволоділи архівами спеціальних інституцій Румунії, але і заарештували їхніх співробітників, серед яких було чимало російських й українських емігрантів. Архівно-слідчі справи заарештованих емігрантів – співробітників спецслужб, що зберігаються у Галузевому державному архіві Служби безпеки України, дають можливість не тільки з'ясувати методи «роботи» співробітників спецслужби СМЕРШ із заарештованими, але і розкрити структуру, склад та діяльність протилежної аналогічної румунської інституції - Спеціальної служби інформації (СІ, *Serviciul Special de Informații*). Саме тому обрана авторами тема є актуальною.

На відміну від історії політичної поліції «Сігуранца» (*Siguranța*), де знайшли висвітлення питання її структури та діяльності [1], спеціальних робіт з історії Спеціальної служби інформації Румунії немає. В окремих роботах згадується ця інституція у зв'язку з діяльністю румунських органів влади на території губернаторств «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрія» [2] та протидією їй з боку радянських спеціальних служб (органи народних

Власенко Валерій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент, Сумський державний університет (Україна). ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, Orcid ID: 0000-0003-2220-2239.

Мурашко Катерина Олександрівна - студентка I курсу, Сумський державний університет (Україна).

комісаріатів внутрішніх справ і державної безпеки, військової контррозвідки СМЕРШ, військової розвідки тощо) [3; 4, с. 74]. Деякі автори помилково стверджують, що Михайло Морозов очолював Сігуранцу (політична поліція). Насправді він був керівником Спеціальної служби інформації (військова розвідка і контррозвідка). При цьому ці автори ототожнюють ці дві різні спеціальні інституції [5]. Окремі роботи присвячені діяльності лідера української військової еміграції в Румунії, представника військового міністра УНР в цій країні полковника Гната Порохівського, який з 1929 р. був співробітником ССІ [6-8], співпраці спецслужб Державного Центру Української Народної Республіки з військовими розвідками Польщі та Румунії, до яких належав і Г. Порохівський [9-10], зв'язкам з ССІ одного з лідерів кримськотатарського народу Амета Озенбашли [11]. І тільки одна робота (тези доповіді на конференції) присвячена структурі ССІ. Але в ній лише окреслено головні структурні елементи військової спецслужби [12].

Зауважимо, що у 2013 та 2016 рр. у румунському місті Клуж-Напока побачили світ два збірники документів і матеріалів про Г. Порохівського. У першому оприлюднені документи про нього з архівів румунських спецслужб [13], другому - Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ф. 5, спр. 26440, т. 1-3) [14]. Але обидва збірники вийшли румунською мовою (лише частина документів подана українською), що заважає не тільки широкому українському загалу, але і вітчизняним науковцям ознайомитися з ними. Саме тому автори поставили собі за мету окреслити склад та структуру Спеціальної служби інформації за матеріалами архівно-слідчої справи Гната Порохівського, що зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України. Різноманітна діяльність ССІ - це тема для окремого дослідження. Крім того, у 2018 р. в Румунії побачив світ збірник документів про радянську шпигунську мережу в Бессарабії та протидію їй румунських спецслужб, зокрема й ССІ [15].

Внаслідок кількох хвиль еміграції у 1919-1922 рр. в Румунії сформувався осередок української політичної еміграції. Третя і наймасовіша хвиля відбулася у листопаді 1920 р., коли частини 2-ї кулеметної бригади Армії УНР на чолі з полковником Гнатом Порохівським перейшли українсько-румунський кордон і були інтерновані. Згодом до них приєдналися члени українських повстанських і партизанських загонів та цивільні особи. Комендантом усіх таборів інтернованих українців був призначений Г. Порохівський. Після ліквідації у вересні 1923 р. таборів українці розпорошилися по всій території Румунії. Військові і частина цивільних осіб, які були прихильниками Уряду УНР в еміграції, об'єдналися у формальні центральні (Філія Українського товариства прихильників Ліги Націй, Союз українських жінок-емігранток, Ощадно-позичкове товариство «Згода», Українське співоче товариство «Дума» та Громадсько-допомоговий комітет української еміграції в Румунії) і місцеві громадські організації (громади і комітети) та неформальні військові товариства, що увійшли до складу Товариства бувших вояків Армії УНР в Румунії на чолі з Г. Порохівським. Тобто у міжвоєнний період полковник був лідером української військової еміграції та провідним діячем української політичної еміграції, оскільки входив до складу керівних органів центральних українських емігрантських організацій. Незважаючи на те, що ця особа свого

часу була відомою не тільки серед української політичної еміграції в Румунії й Європі, але й у румунських політичних колах, бракує наукових праць про нього. Тому основне джерело інформації про цю непересічну людину - його архівно-слідча справа, що зберігається у ГДА СБУ.

Гнат Єрмилович Порохівський народився 29 січня 1888 р. у с. Добре Уманського пов. Київської губ., нині Черкаської обл. У 1907 р. закінчив Одеське юнкерське училище. Служив у царській армії. Пройшов шлях від молодшого офіцера до підполковника, командира полку. Брав участь у Першій світовій війні. Мав нагороди. Восени 1917 р. перейшов на сторону Української Центральної Ради. Був командиром 416-го Верхньодніпровського полку (згодом 4-й Український), у 1919 р. - 3-го Острозького полку, з квітня 1920 р. - 6-ї запасної стрілецької бригади [16, арк. 10, 74].

У листопаді 1920 р. під натиском червоної армії на чолі 2-ої кулеметної бригади 1-ої Кулеметної дивізії Армії УНР змушений був перетнути українсько-румунський кордон. У містах Брашов, Фегераш, Орадя-Маре та інших були організовані табори для інтернованих українських вояків. Їх комендантом призначили Г. Порохівського. Після ліквідації таборів полковник продовжував займатися громадсько-політичною діяльністю. На I Конференції української еміграції в Румунії, що відбулася у вересні 1923 р. в Бухаресті, його обрали членом Громадсько-допомогового комітету - центральної організації української еміграції в цій країні [16, арк. 77]. Невдовзі він очолив неформальне об'єднання українських вояків, яке згодом набуло офіційного статусу та називалося «Товариство бувших вояків армії УНР» (ТБВА). Обирався до складу керівних органів Філії Українського товариства прихильників Ліги Націй та Комітету імені Симона Петлюри в Румуні [8, с. 11]. У Бухаресті закінчив Вищу школу управління та документознавства, здобувши вищу цивільну освіту.

Наприкінці 1920-х рр. Г. Порохівського призначили представником військового міністра УНР в Румунії. Він брав активну участь в об'єднанні української еміграції. Був делегатом від емігрантів у Румунії на II Конференції української еміграції, що відбулася у 1932 р. в Празі, де його обрали до складу Української головної еміграційної ради. У 1940 р. він очолив Громадсько-допомоговий комітет української еміграції в Румунії. Листувався з багатьма членами Державного Центру УНР в еміграції. Серед них - Голова Директорії УНР А. Ливицький, Голова Уряду УНР В. Прокопович, міністри О. Лотоцький, В. Сальський, О. Шульгін, А. Яковлів, Р. Смаль-Стоцький, генерали О. Удовиченко, В. Змієнко та інші. За дорученням Уряду УНР в еміграції виконав низку завдань в Австрії, Болгарії, Італії, Німеччині, Польщі, Угорщині, Франції, Чехословаччині й Югославії. Друкувався у таких уенерівських виданнях, як «Гуртуймося» (Прага), «За державність», «Табір» (Каліш-Варшава), «Тризуб» (Париж), календар-альманах «Дніпро» (Львів) та «Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926)» (Прага).

Маючи великий досвід військової служби та громадсько-політичної роботи, Г. Порохівський не міг не зацікавити румунські спецслужби. У 1929 р. один із керівників 2-го (розвідувального) відділу румунського Генерального штабу Михайло Морозов запросив його на службу. Спочатку він був перекладачем, потім - референтом [16, арк. 83-84]. Згодом на базі цього відділу

була створена розвідувальна служба - Спеціальна служба інформації. З 1932 р. Г. Порохівський (псевдо «Добреску», ???) - референт з політичної й економічної розвідки в країнах Західної Європи. Він аналізував відповідну пресу та літературу, складав довідки, реферати, доповіді, аналітичні записки. Згодом створив власну агентурну мережу.

Після приходу у 1940 р. до влади маршала Іони Антонеску були заарештовані колишній керівник ССІ М. Морозов та окремі її співробітники. Г. Порохівського звільнили з посади, але залишили у штаті на негласній роботі. Невдовзі його поновили на посаді. У роки Другої світової війни неодноразово виїздив до Одеси, Миколаєва, Мелітополя, Криму та Ростова-на-Дону. З травня 1942 р. він - начальник наукового бюро «Агентури Східного фронту» ССІ, яке опрацьовувало так звані «опитувальні» листи радянських військовополонених та складало на їх основі розвідувальні зведення [16, арк. 134-135].

Восени 1944 р. в Бухаресті агенти радянської військової розвідки СМЕРШ заарештували Г. Порохівського і невдовзі відправили до Лук'янівської в'язниці, потім перевели до Москви, звідти повернули до Києва. У грудні 1947 р. відбувся суд. Вирок - 25 років позбавлення волі з перебуванням у таборах. 14 червня 1952 р. Гнат Порохівський помер у Дубравлазі [16, арк. 289зв].

Незважаючи на те, що він не був громадянином Румунії, нині тамтешня влада відзначає його вагомий вклад у розбудову національної розвідувальної служби. Його донька Ольга Андріч-Порохівська у віці майже 90 років нині проживає в Бухаресті. На початку 2000-х років вона передала в Україну документи і матеріали про батька, які склали основу фонду 1 (Колекція документів діячів політичної та воєнної еміграції в Румунії міжвоєнного періоду) Центрального державного архіву зарубіжної українки.

В архівно-слідчій справі Г. Порохівського є декілька епізодів, які безпосередньо розкривають склад і структуру ССІ. Детально про це йдеться у двох протоколах допиту самого полковника та свідченнях румунського офіцера - співробітника ССІ. Епізодичні дані про структуру ССІ та її співробітників подано у протоколах допиту підлеглих Г. Порохівського, свідків та інших співробітників румунської військової розвідки.

З допиту Г. Порохівського від 5 грудня 1944 р. випливає, що центральний офіс ССІ в Бухаресті спочатку знаходився на вулиці Василе Ласкер (*strada Vasili Lascăr*), 23 (згодом 25), потім - на бульварі Домніцей (насправді, *Strada Domnia Anastasia*), з 1940 р. - вулиці професора Сіона (*strada Doctor Vasile Sion*). Головне завдання ССІ - військова, політична й економічна розвідка за кордоном, особливо в СРСР, а також контррозвідувальна діяльність, викриття революційного руху, боротьба з партизанами та підпільними організаціями на окупованій території СРСР. У 1924-1940 рр. службу очолював уродженець села Зебіл, що неподалеку від міста Тульча (*Tulcea*) у Добруджі, Михайло Морозов (*Mihail Moruzov*, 1887-1940), 1940-1944 рр. - уродженець села Ойтуз, що поблизу міста Бакеу (*Bacău*), Євген Крістеску (*Eugen Cristescu*, 1895-1950) [16, арк. 162-163].

За свідченням Г. Порохівського, центральний апарат ССІ мав таку структуру:

1. «Західний фронт» на чолі з майором Балтяну. Займався розвідкою в Угорщині й Югославії та контррозвідкою на прикордонних з цими країнами територіях.

2. «Південний фронт». Керівник - підполковник Трифон (псевдо «Думітреску»), його заступник - майор Карп. Займався розвідкою в Болгарії і Туреччині та контррозвідкою у прикордонних з Болгарією територіях, а також у Добруджі, яка на початку ХХ ст. належала Болгарії.

3. «Східний фронт». Керівник - полковник Іоан Лісевич (*Lissievici*, псевдо «Вульпеску»), з 1940 р. - полковник Віктор Сімінел (*Siminel*). Функції - розвідувальна діяльність на території СРСР і Польщі та контррозвідка на прилеглих до цих країн територіях.

4. Відділ контрінформації (контррозвідки). Здійснював керівництво всією контррозвідкою ССІ.

5. Військово-судова поліція (слідчий відділ ССІ). Начальник - полковник Раду Йонеску. Поліція мала власну в'язницю, де перебували підозрювані у шпionaжі, терористичній і диверсійній діяльності, шкідництві та саботажі.

6. Відділ пропаганди. Начальник - Жоржеску. Займався виготовленням та поширенням антирадянської літератури (листівки, брошури, книги) та всіма видами ворожої до СРСР пропаганди (виставки, радіопередачі).

7. Радіо-відділ. Начальник - інженер-майор Микола Лука, заступник – поручик Павло Георгіу. Функції - радіорозвідка, радіопропаганда, радіозв'язок ССІ, а також прослуховування телефонних розмов.

8. Технічний відділ. Начальник - Джика Крістеску. Відділ займався виготовленням підроблених документів для потреб ССІ, розшуком авторів анонімних листів та інших матеріалів, що добувалися агентурним й іншим шляхом органами ССІ, оперативною фотозйомкою, дактилоскопією, розшифруванням листів, написаних симпатичними чорнилами, виготовленням різноманітних хімічних засобів для закордонної агентури.

9. Шифрувальний відділ, що займався розробкою шифрів ССІ й обробкою шифрованих матеріалів, отриманих з-за кордону.

10. Відділ зв'язку з німецькою розвідкою та контррозвідкою. Начальник - підполковник Никандр Іонеску (Йонеску). Здійснював оперативний зв'язок та обмін інформацією з німецькою розвідкою та контррозвідкою. Для координації дій, спрямованих проти СРСР, при відділі перебував представник німецьких спецслужб майор Стронський.

11. Секретаріат. Завідувач - підполковник Войческу.

12. Відділ кадрів. Начальник - Лапедату. Здійснював підбір й облік кадрів ССІ.

13. Адміністративно-господарський відділ.

14. Транспортний відділ. Начальник - майор Микола Лука. У його підпорядкуванні перебували всі транспортні засоби ССІ.

15. Фінансовий відділ [16, арк. 163-167].

Г. Порохівський подав більш детальну інформацію про Східний фронт. До червня 1941 р. місцем його перебування був Бухарест, але по мірі просування німецько-румунських військ далі на Схід його розділили на два ешелони. Перший - основний оперативний склад на чолі з Лісевичем у червні 1942 р. виїхав на окуповану територію, другий залишився в Бухаресті.

Перший ешелон був дислокований у Ростові-на-Дону у так званому районі «Нахичевань» у приміщенні колишньої школи. На початку 1943 р., коли радянські війська підходили до міста, перший ешелон повернувся до Бухареста.

У складі Східного фронту функціонували такі секції:

Секція інформації (розвідка). Начальник - підполковник Ернеску. Через так звану «Агентуру Східного фронту» секція займалася військовою, політичною й економічною розвідкою проти СРСР.

Секція контрінформації (контррозвідка). Начальник - майор Іон Курерару. Протидіяла радянській агентурі на окупованих територіях СРСР, виявляла співробітників НКВС, партизан, комуністів та діяла в тилу СРСР. Секція здійснювала ці функції за допомогою агентури Східного фронту та спеціальних центрів.

Технічна секція. Начальник - Цибря. Співробітники секції, використовуючи оперативні й інші матеріали, займалися нанесенням на топографічні карти румунського та німецького командування позначок щодо становища на радянському фронті, а також фотографували об'єкти, що мали інтерес як для ССІ, так і румунського військового командування.

Шифрувальна секція. Здійснювала шифрування та розшифрування телеграм ССІ.

Секція зв'язку з німцями. Начальник – підпоручик Брату. Функції секції - обмін інформацією про розвідувальну та контррозвідувальну діяльність «Східного фронту» проти СРСР.

Господарська секція. Начальник - підпоручик Амареску.

У складі Східного фронту функціонували центри. До червня 1940 р. діяли Буковинський центр у м. Чернівці та Бессарабський у м. Кишинів. Начальник першого - підполковник Янович (Іонович), другого - майор Балатеску. Обидва центри здійснювали розвідувальну діяльність проти СРСР, засилаючи на його територію агентів. Одночасно займалися і контррозвідкою. Після приєднання Північної Буковини та Бессарабії до СРСР перший центр був передислокований до м. Сучава, другий - до м. Ясси. Займалися переважно розвідувальною діяльністю на території Буковини і Бессарабії. Після нападу на СРСР у червні 1941 р. обидва центри передислокувалися на попередні позиції. З утворенням генерал-губернаторства «Трансністрія» був створений третій центр на чолі із капітаном Нештіяну, а згодом - підполковником Пержу. Місце дислокації - Одеса, провулок Удільний (кілька будинків, зокрема й ті, де колись перебували турецьке та перське консульства) [16, арк. 167-170].

На допиті лейтенант румунської армії Бурдіяну дещо уточнив інформацію Г. Порохівського. Він стверджував, що у складі ССІ, по-перше, існував ще «Північний фронт», по-друге, діяльність «Східного фронту» поширювалася на території СРСР, Туреччини та Персії, по-третє, кожний фронт складався із двох відділень - внутрішнього та зовнішнього.

Внутрішнє відділення поділялося на розвідувальний та контррозвідувальний відділи, які працювали в межах своєї країни. Розвідувальний намагався здобути інформацію малої глибини (150-250 км

вглиб території досліджуваної країни), контррозвідувальний займався виключно контррозвідкою і пошуком агентури малої глибини, передаючи її для вербовки та інструктажу Розвідвідділу.

Зовнішнє відділення працювало у намічених країнах за допомогою своїх глибоких резидентів, що жили там під різним приводом, наприклад, представники фірм, секретарі місій, розгортаючи свою роботу серед різних прошаків населення через агентурну мережу.

Внутрішній відділ розвідки мав низку допоміжних секцій: преси, радіо, агентури інструктажу та інші. Вони своєю чергою поділялися на підсекції [17, арк. 281].

Бюро (відділ) внутрішньої розвідки, де оброблялася розвідувальна інформація, і який був головним двигуном внутрішньої розвідки, називався «Агентура фронту». Начальник «Агентури» одночасно був і начальником внутрішньої розвідки.

Агентура фронту поділялася на центри, які організовувалися у великих містах поблизу кордону, звідки спрямовували роботу відповідні підцентри та резиденції.

У кожному центрі ССІ (центри агентури) функціонували два відділи: інформаційний і контрінформаційний та декілька допоміжних секцій і підсекцій, нагадуючи в мініатюрі «Агентуру фронту», тобто внутрішній розвідувальний відділ. Подібну ж структуру мали і підцентри, що були розташовані поблизу кордону. Вони поділялися на дві резидентури: резидента «І» (інформаційний) та резидента «К.Р.» (контррозвідувальний). Працювали спільно, але під керівництвом резидента «І». Резидентури своєю чергою мали власних агентів-інформаторів та неофіційних резидентів, завербованих з місцевого населення.

Інструктаж агентів малої глибини здійснювався у відділі внутрішньої агентури, які потім відряджалися до центрів вже готовими до роботи. Резидентура не мала ніяких відділів, крім радіопередачі та прийому шифрованих телеграм, відділу фото й авто. Шифри, що використовувалися для зв'язку між підцентрами і резидентурою, відрізнялися від шифрів, що застосовувалися для зв'язку між центрами і підцентрами та центрами і «Агентурою». Шифри, що змінювалися щомісяця, мали форму «криптографов, крестословец и памятных шифров».

У воєнний період внутрішня розвідка створила оперативну «мобільну агентуру», яка відряджалася до оперативного керівництва фронту. Центри і підцентри перебували при корпусах і дивізіях, допомагаючи у розвідувальній справі 2-му відділу (розвідувальному) цих військових формувань, але залишалися при цьому незалежними від них, отримуючи накази лише від «Агентури».

У таких великих містах, як Бухарест, Галац, Констанца, Плоєшті, Ясси та інші, створювалися центри, які поділяли територію відповідальності на сектори та резидентури. За подібною схемою була організована розвідувальна робота в Одесі (місто I класу), а також в містах Тирасполь, Балта, Могилів-Подільський (міста II класу).

Після вступу німецько-румунських військ на територію України і Молдови у червні 1941 р. ССІ створила свої центри у таких містах:

Чернівці - центр № 1 (передислокація з м. Сучава). Керівник - Голій (псевдо «Глонц»). Підцентри діяли у містах Хотин, Тульчин, Могилів-Подільський.

Кишинів (вулиця князя Михайла Хороброго, 33) - центр № 2 (перебазування з м. Ясси). Керівник - майор Балотеску. Підцентри у містах Бельці (лейтенант Чорапчіу), Балта (лейтенант Немояну (псевдо «Аурел», справжнє прізвище Анатолій Нікосевич)), Тирасполь (капітан Жозеф Думітріау), Акерман (капітан Іон Ботя), а також резидентури у Голті, Рибниці, Ананієві.

Одеса - центр № 3 (передислокація з м. Галац). Керівник - капітан Троян Нештіяну (до осені 1942 р., переведений до Криму), потім - доктор Троян Путіч (до липня 1943 р., переведений до Бухареста), згодом - підполковник Пержу (до весни 1944 р., повернувся до Галацу). Одеський центр здійснював лише контрінформаційну роботу. Керівник мав у своєму розпорядженні всіх контрінформаційних резидентів на території між Дністром і Бугом [17, арк. 282-283].

У центрі в Одесі також працювали майор Курерару, капітан Кочубей (псевдо «Аргір»), Георгій Демітреаде, Васіліу, лейтенант Леон Порумьеску (справжнє прізвище Леонід Хачков), полковник білої армії, член РОВС Копитько, лейтенант Друмеш (Дмитрієв).

За свідченнями Бурдіяну, у 1942 р. співробітниками «Агентури Східного фронту» були полковник Георгій Іонеску (начальник), майор Микола Кирлан (заступник начальника), підполковник Павло Добреску (начальник слідчої частини й обробки інформації), підполковник царської армії, граф Келлер (спеціальний консультант), полковник царської армії, член РОВС Олександр Павлов, підполковник Романов, лейтенант Бочарніков, ротмістр Сірко-Іваницький (члени слідчої групи), майор Іон Курерару (начальник контррозвідки «Агентури фронту»), капітан Доніч (начальник розвідувальної групи в Севастополі), лейтенант Базіяну (помічник начальника розвідгрупи), капітан Куку (начальник слідчої групи), лейтенант Василе Брадя (наступник Куку), підполковник Трофим Іонович (начальник розвідувально-слідчої групи у м. Джанкой), старші лейтенанти Зарафу і Доброшинський, капітан Оровяну та майор Бежан (начальники підцентрів).

Бурдіян стверджує, що у серпні 1942 р. з Бухареста до Ростова-на-Дону виїхала група на чолі з Вулнеску (Лісієвич). У листопаді того ж року з Криму до Ростова-на-Дону прибула частина «Агентури» на чолі з полковником Іонеску. На базі Ростова-на-Дону було створено три центри: північний (начальник - лейтенант Чорапчіу), східний (капітан Оровяну) та південний (підполковник Іонович, резиденція в Краснодарі). Перші два центри були нечисленні і діяли при дивізії та корпусах лише по лінії розвідки. У січні 1943 р. «Агентура» виїхала з Ростова-на-Дону. Наступні місця її перебування - м. Мелітополь, восени того ж року - м. Миколаїв, навесні 1944 р. - м. Галац, згодом - м. Мізіл (Румунія) [17, арк. 284-287].

У виписці з протоколу допиту Бурдіяну від 20 жовтня 1945 р. (м. Ростов-на-Дону) заарештований навів військові звання, справжні прізвища та псевдо членів групи «Агентури», до якої він належав та яка дислокувалася у Ростові-на-Дону [17, арк. 289].

Отже, Спеціальна служба інформації мала складну багатоступеневу структуру із розгалуженою мережею розвідувальних центрів, підцентрів, резидентур, агентів та відповідних допоміжних відділів як на території Румунії, так і Радянського Союзу напередодні Другої світової війни, різноманітних розвідувальних підрозділів на окупованих територіях України та Росії в період Другої світової війни. Перспективними, на думку авторів, є дослідження розвідувальної, контррозвідувальної та пропагандистської діяльності Спеціальної служби інформації Румунії й участі в ній українських та російських емігрантів, зокрема і Гната Порохівського, а також співпраці ССІ з німецькими та японськими спецслужбами.

1. Піддубний І., Торончук І. Структура та діяльність політичної поліції на Буковині у міжвоєнний період (1918-1940). *Історична панорама*. Спеціальність: історія. 2000. Вип. 11. С. 7-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2010_11_3

2. Дейнека Н. В. Борьба подпольщиков и партизан південно-західної України і Молдавії проти румунського окупаційного режиму (1941-1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Одеса, 2007. 19 с.

3. 3 історії розвідувального та контррозвідувального забезпечення визволення України (1943-1944 рр.). Український інститут національної пам'яті [офіційний веб-сайт]. URL: <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/1667.htm> (дата звернення: 28.12.2019).

4. Веденєєв Д. В., Лисенко О. М. Прогидія радянських спецслужб німецьким розвідці і контррозвідці на території України в 1941-1944 рр. *Український історичний журнал*. Київ, 2015. № 1. С. 69-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2015_1_7

5. Паливода В. Спеціальні служби Румунії: від «Сігуранци» до розвідувального співтовариства. *ОПК: Оборонно-промисловий кур'єр*. Інформаційне агентство [електронний ресурс]. 07:20 03.10.2017. URL: <http://opk.com.ua/%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%B%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B8-%D1%80%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%97-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D1%81%D1%96%D0%B3%D1%83%D1%80/> (дата звернення: 20.12.2019).

6. Власенко В., Сапсай О. До історії ОУН в Румунії (за матеріалами архівно-слідчої справи Г. Порохівського). *Сумська старовина*. 2015. № XLVII. С. 53-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SumS_2015_47_7 (дата звернення: 22.12.2019).

7. Власенко В., Сапсай О. До історії української військової еміграції в Румунії. *Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі*. Зб. наук. праць. Суми: СумДУ, 2014. Вип. 1. С. 22-25. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/40317> (дата звернення: 21.12.2019).

8. Сапсай О. В. До біографії представника уряду УНР в Румунії Гната Порохівського. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 18-19 травня 2017 р. / Редкол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Резнік та ін. Суми: СумДУ, 2017. Ч. 1. С. 10-13. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66460>

9. Сідак В., Вронська Т. Спецслужба держави без території: люди, події, факти. К.: Темпора; Вид-во Нац. академії СБУ, 2003. 240 с.

10. Власенко В., Гузун В. Національно-демократичне середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи. *Сумська старовина*. 2016. № XLVIII. С. 25-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/SumS_2016_48_4 (дата звернення: 21.12.2019).

11. Власенко В., Бондаренко М. До біографії Амета Озенбашли. *Сумська старовина*. 2019. № LIV. С. 18-31. URL: <http://starovyna.sumdu.edu.ua/liv/> (дата звернення: 21.12.2019). <https://doi.org/10.21272/starovyna.2019.54.2>

12. Власенко В., Мурашко К. До історії Спеціальної служби інформації Румунії (1929–1944). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Т. VII / [редактори-упорядники: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Льницький]. Конін -Ужгород-Херсон: ВД «Гельветика», 2019. С. 7-9.

13. Hnat Porohivski: asul ucrainean al SSI : publicatii, documente, scrisori si fotografii / Academia Romana, Institute de istorie «George Baritiu», editor V. Guzun ; prefațor O. Porohivska.

Cluj-Napoca : Argonaut, 2013. 458 p.

14. Anchetat de SMER': asul SSI 'i liderul emigraiei ucrainene din Romvnia on dosarele SBU, 1944-1947 [Під слідством СМЕРШ: Офіцер ССІ і лідер української еміграції в Румунії за матеріалами СБУ, 1944-1947] / Editori Vadim Guzun, Valeriy Vlasenko. Cluj-Napoca: Argonaut, 2017. 730 p.

15. Complimente de la tanti Haritina: spionaj sovietic on Romvnia: documente, 1924-1944 / Editor V. Guzun, prefar D. Deletant, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018. 748 p.

16. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 5, spr. 26440, т. 1, 392 ark.

17. ГДА СБУ, ф. 5, spr. 26440, т. 2, 340 ark.

References

1. Piddubnyi I., Toronchuk I. Struktura ta diialnist politychnoi politsii na Bukovyni u mizhvoiennoi period (1918-1940). *Istorychna panorama*. Spetsialnist: istoriia. 2000. Vyp. 11. S. 7-21.

2. Deineka N. V. Borotba pidpilnykiv i partyzan pidvenno-zakhidnoi Ukrainy i Moldavii proty rumunskoho okupatsiinoho rehymu (1941-1944 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02. Odesa, 2007. 19 s.

3. Z istorii rozvidualnoho ta kontrozvidualnoho zabezpechennia vyzvolennia Ukrainy (1943-1944 rr.). *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty* [ofitsiinyi veb-sait].

4. Viedenieiev D. V., Lysenko O. M. Protydiia radianskykh spetssluzhb nimetskyim rozvidtsi i kontrozvidtsi na terytorii Ukrainy v 1941-1944 rr. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Kyiv, 2015. № 1. S. 69-91.

5. Palyvoda V. Spetsialni sluzhby Rumunii: vid «Sihurantsy» do rozvidualnoho spivtovarystva. *OPK: Oboronno-promyslovyi kurier*. Informatsiine ahentstvo [elektronnyi resurs]. 07:2003.10.2017.

6. Vlasenko V., Sapsai O. Do istorii OUN v Rumunii (za materialamy arkhivno-slidchoi spravy H. Porokhivskoho). *Sumska starovyna*. 2015. № XLVII. S. 53-62.

7. Vlasenko V., Sapsai O. Do istorii ukrainskoi viiskovoii emihratsii v Rumunii. *Mova, istoriia, kultura u linhvokomunikatyvnomu prostori*. Zb. nauk. prats. Sumy: SumDU, 2014. Vyp. 1. S. 22-25.

8. Sapsai O. V. Do biohrafii predstavnyka uriadu UNR v Rumunii Hnata Porokhivskoho. *Reformuvannia pravovoi systemy v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Sumy, 18-19 travnia 2017 r.* / Redkol.: A.M. Kulish, M.M. Burbyka, O.M. Rieznik ta in. Sumy: SumDU, 2017. T. 1. S. 10-13.

9. Sidak V., Vronska T. Spetssluzhba derzhavy bez terytorii: liudy, podii, fakty. K.: Tempora; Vyd-vo Nats. akademii SBU, 2003. 240 s.

10. Vlasenko V., Huzun V. Natsionalno-demokratychno seredovyshe mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii v krainakh Pivdenno-Skhidnoi Yevropy. *Sumska starovyna*. 2016. № XLVIII. S. 25-49.

11. Vlasenko V., Bondarenko M. Do biohrafii Ameta Ozenbashly. *Sumska starovyna*. 2019. № LIV. S. 18-31.

12. Vlasenko V., Murashko K. Do istorii Spetsialnoi sluzhby informatsii Rumunii (1929–1944). *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezuliaty, problemy, perspektyvy*. T. VII / [redaktery-uporiadnyky: Ya. Gzhesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi]. Konin – Uzhhorod – Kherson: VD «Helvetyka», 2019. S. 7-9.

13. Hnat Porohivski: asul ucrainean al SSI : publicatii, documente, scrisori si fotografii / Academia Romana, Institute de istorie «George Baritiu», editor V. Guzun ; prefar O. Porohivska. Cluj-Napoca : Argonaut, 2013. 458 p.

14. Anchetat de SMER': asul SSI 'i liderul emigraiei ucrainene din Romvnia on dosarele SBU, 1944-1947 [Під слідством СМЕРШ: Офіцер ССІ і лідер української еміграції в Румунії за матеріалами СБУ, 1944-1947] / Editori Vadim Guzun, Valeriy Vlasenko. Cluj-Napoca: Argonaut, 2017. 730 p.

15. Complimente de la tanti Haritina: spionaj sovietic on Romvnia: documente, 1924-1944 / Editor V. Guzun, prefar D. Deletant, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018. 748 p.

16. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (HDA SBU), f. 5, spr. 26440, t. 1, 392 ark.

17. HDA SBU, f. 5, spr. 26440, t. 2, 340 ark.

Vlasenko V. M., Murashko E. A.

PhD (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy State University. ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, ResearcherID: P-3350-2017, OrcidID: 0000-0003-2220-2239.

1st year student, Sumy State University (Ukraine).

COMPOSITION AND STRUCTURE OF THE SPECIAL INFORMATION SERVICE (based on Hnat Porokhivsky's archive-investigative case materials)

The lack of the scientific literature concerning the Intelligence Service of Romania (Special Information Service) is stated. Only some references to the activities of the Intelligence Service of Romania on the territory of Ukraine are mentioned in the isolated publications. The authors used the documents and materials from Hnat Porokhivsky's archive-investigative case which is kept in the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. The materials mentioned above are representative and fill the gap in the issue concerning the structure of the Special Information Service of Romania and provide a certain indication about its composition.

The fact that Hnat Porokhivsky was a colonel of the UNR Army and the leader of the Ukrainian military emigration in Romania is mentioned. Hnat Porokhivsky's main biographical milestones, his socio-political and military activities are covered. His organizational skills, professional knowledge in the sphere of secret service and counterespionage were used by the Intelligence Service of Romania. Not being the citizen of Romania, he made a valuable contribution into the process of the Romanian secret service development.

The Special Information Service had a complicated multi-stage structure with the extensive network of intelligence centres, sub-centres, rezidenturas, agents and support divisions on the territories of both Romania and the Soviet Union on the eve of World War II. Different intelligence units of the Special Information Service of Romania operated on the occupied territories of Ukraine from 1941 to 1944. The central authorities and regional offices heads' and staff members' surnames (sometimes pseudonyms) are specified.

From the authors' point of view the most promising studies are those ones of the Intelligence Service of Romania espionage, counterespionage and propagandistic activities, Ukrainian and Russian immigrants' participation in this process and Special Information Service cooperation with secret services of Germany and Japan.

Key words: intelligence (secret) service, Hnat Porokhivsky, rezidentura, Romania, Special Information Service, Ukrainian emigration, centre.

Отримано 16.05.2020